

הלכות תפלה סימן קכד

וברוך (י) שמו: ו' ויגענו אמן אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם (כג) שלא יצאו, (כד) *ובכוננה, שיכון בלבו (כה) אמת היא (לו) [ול] הברכה שברך המברך ואני מאמין בזה: ז"ל לא ישיח שיחת (יז) חלין (יח) בשעה ששליח-צבור חוזר התפלה. ואם שח, הוא חוטא וגדול עונו (יט) מנשוא וגוערים בו: הגה וילמד בניו (יג) (כח) הקטנים שיגעו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא (כ"ב):

ח ט"ל יענה אמן תטופה, דהינו קאלו האל"ף נקדה (יז) (כט) בפתח, וכן שלא יחטף וימחה לענות אותו (ל) קדם שפינים המברך. וכן לא יענה אמן קטופה, דהינו שממחר *קריאת הנז"ן ואינו מוציאה פפה שתאה נכרת (גס) לא יפסיק באמצע המלה (כ"י בשם הערוך). ולא יענה אמן יתומה, דהינו (לא) שהוא

ז טור והנדיא
ח ארזות חיים בשם
רבו יתה ט ברכות
ט"ז ט טור בשם
רמנו יתה

באר היטב

(י) שמו, ולא יאמר 'הגדול'. ופשוט דאם עסוק במקום שאינו רשאי להפסיק אסור לאמרו, מגן-אברהם. ועין לעיל סימן ט סעיף קטן ט מש"ש: אכל (י"א) הברכה. וזהו בברכת הודאה כגון ברוך שאמר וישפח וגאל ישראל, אכל בתפלה צריך שיכון אמת היא ואני מתפלל שיאמנו דבריו, מ"א, עין בי"ח ובש"ל"ה ובקשר נגיד ומצנה: (י"ב) חלין, ולא לומר עם הש"ץ ולא יאמר הי"ח עם הש"ץ, עין בטור, ועין מ"ש בס"ק ז: (י"ג) הקטנים. וצריך שיחנכם שיעמדו באימה ויבדאה, ואותן שרצים ושבים כבהכ"נ בשחוק, מוטב שלא להביאם, של"ה מ"א: (י"ד) בפתח. פי' בשו"א. וה"ה שלא יאמר אמן בשאר נקודות בשוק או

שערי תשובה

עכ"ט. ועין בתשובת הרא"ש אותם האומרים עם הש"ץ באמצע הברכה, אף שאין פאן ברכה לבטלה שאין פותחין וחוזמים בברוך וגם יש ט' דעות. מ"מ נראה קלות ראש. וכתב בש"ע בשם מאמר-מרכיז דמ"ש בש"ע שישתק הינו שלא יברך ברכים בטלים או ש"ר שאינם מתפלת י"ח, וגם אין אסור קלות ראש אלא במגביהים קולם, אבל בלחש נראה דעדיף טפי, שקבון יומר למה שאמר המון, ומדברי הבי"ח והא"י ומש"ע דאפילו בלחש איכא קפידא, והוא אינו סובר כן ע"ש. ונראה לנהג כהפ"ח והא"י ויש לחש דבשוקא ולשקא יבוא גס"פ לומר הברכה והנהיג ברכה לבטלה. ויש נוהגין במוסף ר"ה מספוקי מלכות וכוונות שופרות לומר בלחש הפסוקים עם הש"ץ כדי לעורר עצמם כפנות הלב, ואין למחות בידם. ומ"ש בשם הרמ"ע מפאנו, כתב בש"ע דאורי' קמאי ע"ז ובפרט ביוזע בסודן של ברכים כו', והאנשים הנגשים אל השם נהגו כמנהג חסידים הראשונים להיות חסודים לתורה התפלה ולכן בכל מלה, ע"פ שם, וכל דמי לשמע שמע דהכא הוא על שני דברים, וטפי צריך לומר אמן וע"ש ופיר"ח סימן ס"א: בשם סה"ר"י מילכו, מי שדומדמן לו לענות אמן על ב' ברכות ענה שני אמנים זה אחר זה, ולא

משנה ברוכה

ועוד, אם כשמוזכרין צדיק בשך ודם צריך לברכו, שגאמר 'זכר צדיק לברכה', צדיקו של עולם, על אחת כמה וכמה. (כג) וברכות שתחיתמן קצר רק בפתי תבות, כ"פ"וקם עוררים" בברכת השחר וכהאי גוונא בשמונה-עשרה³⁸ וכל הברכות, מהנכון לשליח-צבור לנהר אז שלא למהר כל-כך לחתם תכף את הברכה³⁹, אלא לשהות מעט כדי לשכל העונים 'שמעו איזה ברכה מסים אחר-כך, וגם יהיו יכולים לענות האמן תכף, (כ"ד) דאי לאו הכי, לפעמים על-ידי הקול של עינות 'ברוך הוא וברוך שמו', הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה מסים, וגם עינתם הוא איננו תכף אחר שפלה הברכה, וכל זה יש בו חשש של אמן יתומה, וכדלקמן בסעיף ח בהג"ה: ו' (כ"ג) שלא יצאו⁴¹. ורצה לומר: אף-על-פי שהם יוצאים עכשו בתפלת הש"ץ, אינם כעונים אמן אחר ברכות עצמן⁴², שהיה מקל מקום הם אינם אומרים כלום אלא שומעים [לבוש]: (כ"ד) ובכוננה וכו'. עין בחי"א אדם קל ו שפכת,

באר הלקה

ובפרט במוציא-שבת ק"ש מנהג נכון הוא להמית: * ובכוננה, שיכון בלבו אמת היא וכו'. עין במשנה ברוכה מה שכתבנו: אבל בתפלה וכו', זהו מדברי הפג"ן אברהם בשם הבי"ח. ולקלא ששנה לשון הבי"ח, ששם כתב דזה יכון וזקא באמצעות, משמע דראשונות שהן מיוחדות לשבח אין לכן רק שאמת הוא דברי המברך, כמו שכתב בשלחן-ערוך, ומלשונו שכתב דזהו בכרפת הודאה וכו' לא משמע כן. ואולי דהוא פליג בזה על הבי"ח וסבירא לה דברכת מתייה מתיים גס"פ יש בו שתי הפגנות, דהינו אמת שהוא מתייה מתיים, ויהי רצון שיתקום במהרה; ואולי דגם בברכה ראשונה ש"ך זה, דהינו שגניית אמן הוא קאי על כל הברכה שברך המברך, שהוא גומל חסדים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל וכו', ואס"פן ש"ך בזה גס"פן שתי הפגנות, לכו בברכת "אמה קודש" לחוד לא ש"ך רק פגנה אחת, ולכך סתם הפגן-אברהם. ובפרי-מגדים לעיל בסימן נא העתיק מן הש"ל"ה, דבש"ל ראשונות לא יכון רק הפגנה הפתוח בשלחן-ערוך⁶⁰, ע"פ שם טעמו; ולקלא שלא יברך קלל מדברי הפגן-אברהם הנה שהעתיק את דברי הבי"ח ושנה בלשונו, משמע דהוא פליג על זה, וצריך עיון למעשה: * קריאת הנז"ן. קט מלתא דשכיחא, והוא הדין

דיכון בעינתו אמן גם על מה שאמר המברך "ברוך אתה ה'", דהינו שאמר הש"ץ "ברוך אתה ה' מגן אברהם", כגון העונה את האמן, אמן שיהיה מברך שם ה' שהיה מגן אברהם, וכהאי גוונא בכל הברכות: (כה) אמת היא. וזהו בברכת הודאה, כגון "ברוך שאמר" ו"ישפח" ו"גאל ישראל" וכהאי גוונא, אבל בתפלה צריך שיכון: אמת היא, וגם אני מתפלל שיהי רצון שיתקום דבר זה (כגון בברכת "אמה חונן" שבקש המתפלל "חננו מאתך וכו', ברוך אתה ה' חונן הדעת", כגון: אמת שהוא חונן דעה, ויהי רצון שיתחונן לנו גס"פ דעה, וכהאי גוונא⁴³) בכל הברכות⁴⁴). ובקדוש צריך לכוון על העתיד לבר, שיאמנו דבריו (כ"ה) מה שהוא מבקש שיתגלה מלכותו בעגלא ובזמן קריב, דעקר הענין בנדאי יקדים לבסוף, כמו שכתוב "כיום ההוא יהיה ה' אלהיך וכו'". כתב הפרי-מגדים בסימן נא, דהעונה אמן אחר ברכת "המפזיר" ה' יאמר ביהוד "אמן מודים אנחנו לך", כי אמן קאי על הברכה ב"ה ו"מודים" הוא ענין בפני עצמו, רק שיהא מעט אחר תבת אמן⁴⁵. (כ"ו) מי שדומדמן לו לענות אמן על שני דברים, עונה שני אמנים על אחר זה, ויכון בברכה אמן את הענין על מה הוא עונה, וטפי צריך לומר "אמן ואמן⁴⁶". ז' (כ"ז) בשעה וכו'. ורצה לומר, (כ"ח) אפילו אם ירצה לנהר בסוף כל ברכה לכוון ולענות אמן. כתב בש"ל"ה: ראיתי מהתחרדים אל דבר ה' שמשמיין חסודים פפניהם בשעת חזרת התפלה, וצנינים ולבם שם שלא יראו חוצה, ואן מכתנים על כל מלה ומלה⁴⁷: (כ"ח) מנשוא. כתב באל"ה רבה בשם הכל"בו: אוי להאנשים שמשחיתים בעת התפלה, כי ראינו כמה בית-הכנסת נחרבו בשביל עון זה, (כ"ט) ויש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה⁴⁸: (כ"ח) הקטנים. וצריך שיחנכם (כ"ט) שיעמדו באימה ויראה. והקטנים ביותר, הרעים ושבים בבית-הכנסת בשחוק, מוטב שלא להביאם, דהרגל נעשה טבע⁴⁹, וגם שמטרידים להצבור בתפלתם. ומלבד כל זה, נכון להאב המביא קטנים כאלו לבית-הכנסת להשגיח על בגדיהם וסנדליהם אם הם נקיים, כדי שלא להכשיל בזה להתמתללים בתוך ד' אמותיהם. ועין לעיל סימן פא במשנה ברוכה סעיף-קטן ג: ח (כ"ט) בפתח. פרוש, בשו"א, (ל) והוא הדין שלא יאמר אמן בשאר נקודות, בשו"ק או בחול"ם וכהאי גוונא, כי בכל זה אין משמעות פרושו לשון האמנת דברים, אלא (ל"א) יקרא האל"ף בקמ"ץ גדול: (ל"ב) קדם שפינים. ורצה לומר, שימתין עד שפינים הש"ץ (ל"ג) כל התכה אחרונה לגמרי; (ל"ג) ויש אנשים שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ עומד עדין בתצי תבה אחרונה, וזה אסור: (ל"א) שהוא חייב. דעת המחבר, דרוקא אם רוצה לצאת באיזה ברכה שהוא חייב, כגון שרוצה לצאת ידי תפלה וקדוש וכהאי גוונא, (ל"ד) אבל אם אינו חייב, כגון שכבר התפלל לעצמו, אף דמזנה ללך אדם לשמע חזרת הש"ץ, מקל מקום אין עליו חייב בעצמית הברכה; וכל-שכן אם האמן הוא מסתם ברכות דעלמא, מתר לדעת המחבר לענות אף שהוא אינו

שער היצוין

(כ"ג) פשוט: (כ"ד) בית-יוסף. ומשעם זה יש נמנעין לומר ברוך הוא וברוך שמו, דאמן תמיר ממנו [ועין במעשה-רב⁴⁰], אבל נכון לעשות כמו שכתבתי: (כ"ה) פרי-מגדים: (כ"ו) שצרי-תשובה: (כ"ז) פן משמע מאחרונים: (כ"ח) פרי-מגדים בשם וירי-העמודים, ע"פ שם עוד: (כ"ט) מגן-אברהם ופרי-מגדים ע"ש: (ל) לבוש: (ל"א) פרי-מגדים: (ל"ב) פרי-מגדים: (ל"ג) ב"ח ועלת-תמיד: (ל"ד) אחרונים וכן מוכח מסף-משנה:

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִיּוֹן קַבֵּד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק לג]

וְאִם יוֹדֵעַ עַל אֵינָה בְּרַכָּה⁽⁵¹⁾ הוּא עוֹנָה⁽⁵²⁾, מִתָּר לְעֲנוּת⁽⁵³⁾ וְכו', אִם לֹא שָׁמַע סִיּוֹם הַבְּרָכָה מִהַשִּׁיחַ גּוֹפֵא⁽⁵⁴⁾.

51 ולענין קדיש, כתב בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ד סי' סא אות טז) שצריך לדעת על איזה חלק מהקדיש הוא עונה, שאם לא כן הרי זו 'אמן יתומה', ולכן אם סיים שמונה עשרה כשהשיח הגיע בקדיש ליהא שמה רבא', כתב במשנ"ב לעיל (סי' קט ס"ק ד') שלא יענה אמן, אלא רק יהא שמה רבא', אך אם נתן את ליבו על מה הוא עונה יכול לענות גם אמן. וכעין זה כתב לעיל (סי' נו ס"ק ט) שאם בא לבית הכנסת כשהציבור אומר 'אמן יהא שמה רבא', אם יכול להתבונן על מה הוא עונה, יענה מ'אמן יהא' וכו', אף על פי שלא שמע על מה הוא עונה.

52 ואם שומע אחד שמסיים ברכת תפילין ואינו יודע אם היה זה על תפילין של יד או על של ראש, כתב הא"א (בוטשאטש, מהדו"ת ס"ח) שיכול לענות אמן, שמ"מ יודע שהיתה הברכה על תפילין. וכן אם שומע אחת מברכות התורה ולא יודע איזה מהן, כתב (שם) שיכול לענות, כיון שיודע שמברכים את התורה.

53 ומשמע שאינו חייב לענות, רק מותר לו אז לענות, וכמו שמשמע בביה"ל לקמן (סי' רטו ס"ב ד"ה שלא) לפי התיורן השני בדעת הרא"ש, שאם לא שמע את הברכה ורק יודע איזה ברכה מברכים יכול לענות אמן, אבל אינו חייב, ורק בשומע "השם" וסיוס הברכה חייב לענות, וסיים בביה"ל (שם) שצריך עיון בדעת הרא"ש ותלמידיו ר"י.

54 ואף שבברכה שצריך לצאת בה ידי חובה, כתב בביה"ל (ד"ה זה) שצריך לשמוע את הברכה מתחילתה ועד סופה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רה) שכיון שיש אומרים שבשמיעת סיוס הברכה לבד יוצאים ידי חובה, לענין חזרת השיח סמך עליהם.

[משנ"ב ס"ק לד]

וַיֵּשׁ אֲמָרִים אֲרָכָה תְּבוֹת⁽⁵⁵⁾ וְכו', לְכָל אֶתְד לְעֲנוּת עֲמָהֶם⁽⁵⁶⁾.

55 בשיעור 'תוך כדי דיבור', כתב כאן שיש אומרים שהוא בכדי שיאמר שלש תיבות ויש אומרים ארבע תיבות. ולהלכה כתב (בסי' רו ס"ק יב ובשעה"צ שם ס"ק י וכן בסי' תפז ס"ק ד ובשעה"צ שם ס"ק ג ובסי' תקפב ס"ק ז) ששיעורו שלש תיבות. ולקמן (סי' רסו ס"ק ט) כתב ששיעורו ארבע תיבות. והורה הגר"ח קניבסקי (שער העין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו שלש תיבות, שכן סתם המשנ"ב בשני מקומות. ובשעה"צ לקמן (סי' תפז שם) תמה על הפמ"ג שכתב ששיעורו ארבע תיבות, והביא שכן פסק הרמב"ם וכן דעת רוב האחרונים ששיעורו שלש תיבות. ומה שכתב לעיל (סי' רסו שם) לגבי מי ששכח בשבת ואמר "שומר עמו ישראל לעד" במקום "הפורש סוכת שלום", שלא יחזור רק אם שהה יותר מכדי שיעור אמירת ארבע תיבות, ביאר השיח הלכה (ח"ב סי' קיח אות ג) ששם גם אם לא יתקן הרי יצא ידי חובה, ואינו מפסיד שום דבר אם מתקן תוך שיעור אמירת ד' תיבות, ואולי ירויח בזה שתיתקן

לפי הדעות שהשיעור הוא ארבע תיבות.

56 ואם סיים ברכתו בשווה עם השיח, הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"ב סי"ז) שיכול לענות אמן על ברכת השיח לאחר 'תוך כדי דיבור' לברכתו [שלא יחשב כעונה אמן על ברכת עצמו, כמו שמבואר לעיל סי' נא ס"ק ג], ובלבד שיהיה קודם שיכלה אמן מפי רוב הציבור. מאידך, בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' ט אות א) כתב שאם סיים ברכה ב'תוך כדי דיבור' לברכת חבירו, יכול לענות אמן, ובתנאי שיש עוד שעונים אמן, אף על פי שלא היה הפסק כדי דיבור בין ענייתו לסיוס הברכה.

ואם סיים ברכה ב'תוך כדי דיבור' לפני חבירו המברך, כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמי רכא) שלא יענה אמן, משום שנחשב כסיים בשווה עם המברך, ואם יענה יחשב כעונה אמן על ברכת עצמו.

[משנ"ב ס"ק לה]

שְׁלֹא סִיּוֹם אֶת עֲצָם הַתְּכָה שֶׁל הַבְּרָכָה⁽⁵⁷⁾.

57 ומי"מ גם לנגן בתוך הברכה עצמה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' טז) שלא יאריך יותר מדי, כיון שריבוי הניגון לא שייך לברכה ונראה כהפסק.

ואם מאריך בניגון לאחר שכבר סיים את התיבה האחרונה, ורק אז עונים אמן, כתב לקמן (סי' רפא ס"ק ד) שנחשב להפסק גדול בין הברכה לעניית אמן. וכיון שנחשב להפסק, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ט) שאסור לנגן במקום שאסור להפסיק, וכגון בין ברכת המוציא לאכילה.

וכשמאריך בניגון בסוף התיבה האחרונה, אף שיש כבר משמעות לאותה תיבה, כתב הפתחי תשובה (ס"ח) והארחות חיים (ספיקא, ס"ח) בשם שו"ת בית יעקב (להר"י מצויזמיר, סי' כב) שיענה אמן רק לאחר שסיים את הניגון, כיון שהיא תועלת לברכה עצמה, ומקורו במג"א (סי' קכב ס"ק עג) לענין ניגון בשעת ברכת כהנים. מאידך, לדעת החזו"א (חידושים וביאורים או"ח סי' קכב סמ"ה) אפשר לענות אמן משנגמרה התיבה כולה אף שעדיין מאריכים לנגן בה.

[ביה"ל ד"ה זה אינו]

צְרִיף לְשִׁמְעַ אֹתָהּ מִתְחַלְתָּה וְעַד סוּפָה⁽⁵⁸⁾.

58 אמנם אם לא שמע איזה תיבה שאינה מעיקר הברכה ושורשה, כתב בשעה"צ לקמן (סי' ריג ס"ק ב) שיצא השומע ידי חובה כהמברך עצמו, ואם כן יכול לענות אמן באופן זה.

[ביה"ל ד"ה מיד שכלה]

בְּחֻדוֹשֵׁי ר' זְקִיבָא אֵיגְר וְתַסְפֵּר מִגְּבוּרִים וְהֶעֱפָנוּם לְקַמְנוּ⁽⁵⁹⁾.

59 שהביא להלן (סי"א ד"ה וקדם), שלדעת הרע"ק א אם לא הפסיק בדיבור יכול לענות אמן גם לאחר שכלה אמן מכל השומעים, ולדעת המגן גיבורים אם לא התחיל השיח את הברכה הבאה יכול לענות גם לאחר שכלה אמן מרוב השומעים.

הלכות תפלה סימן קכד

קמט באר הגולה

חֵיב בְּבִרְכָה אַחַת, *וְשְׁלִיחַ-צְבוּר מִבְּרַךְ אוֹתָהּ *וְזוּה אֵינוֹ שׁוֹמְעָה, (לב) אֶף-עַל-פִּי שְׂוִידַע אִיזוּ בְּרִכְה מִבְּרַךְ הַשְּׁלִיחַ-צְבוּר, מֵאַחַר שְׁלֵא שְׁמַעָה לֹא יַעֲנֶה אַחֲרָיו אָמֵן, דְּהָיָ אָמֵן יְתוּמָה: הגה *יִנָּשׁ מִחֲמִירֵין דְּאֶפְלוּ אִינוּ (טו) מִחֵיב בְּאוֹתָהּ בְּרִכְה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן (לג) אִם אִינוּ יוֹדַע בְּאִיזָה בְּרִכְה קָאִי שְׁלִיחַ-צְבוּר, דְּזָה נְמִי מִקְרִי אָמֵן יְתוּמָה (טוּר בִּשְׁם ^(*)הַשְּׁבִי"ץ). וְלֹא יִתְמִין עִם עֲנִיַת הָאָמֵן, אֲלֵא (לד) *מִיֵּד (לה) כְּשֶׁכֻּלָּה הַבְּרַכָּה יַעֲנֶה (טו) [טז] אָמֵן (אבּוּדְרוּס):

***וְלֹא יַעֲנֶה (לו) אָמֵן הַצָּרָה, אֲלֵא אֶרְכָּה קֶצֶת לְכַדִּי שְׂוִיבֵל לּוֹמֵר 'אֵל מִלָּךְ נֶאֱמָן'. וְלֹא יִצְרִיף בַּהּ יוֹתֵר מִדִּי, לְפִי שְׂאִין קְרִיאַת הַתְּכָה נִשְׁמַעַת כְּשֶׁמֶאֱרִיף יוֹתֵר מִדִּי: ט יֵאֵם יֵשׁ (לז) קֶצֶת מִהַעֲנוּמִים *שְׁמֶאֱרִיכִין**

באר היטב

בחולם וכה"ג שאין משמעת פ"י האמנת דברים, לבוש: (טו) מחיב וכו'. והב"ח החמיר אפלו אינו מחיב ואפלו יודע באיזה ברכה קאי אם הברכה היא להוציא רבים יד חובתם, ולא שרי בידע אא"כ בכרפת התורה ובכרפת הנהנין ע"ש: (טז) אמן.

משנה ברורה

יודע על איזה ברכה הוא עונה, רק ששמע לאחרים שעונים. והרמ"א בהג"ה פליג ואוסר (לה) אפלו בכל הברכות, אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה: (לב) אף-על-פי שוידע. וכוונתו שיש שם ברכה לפי סדר הברכות, (לו) או שחסר משמע רק סוף הברכה: (לג) אם אינו יודע וכו'. ואם יודע על איזה ברכה (לד) הוא עונה⁽⁵⁸⁾, מתר לענות⁽⁵⁸⁾ בכל הברכות (לו) אפלו בתורת הש"ץ, כיון ששכר התפלה ואינו מחיב בעצם הברכה. (לז) ויש מאחרונים שמתמירין בתורת הש"ץ ויכריח להו, דמכיון דחוקן נבגן שיתור שליח-צבור התפלה אפלו כלם התפלה, כאלו מחיבים אותה ברכה קרינן להו, ואין להם לענות אפלו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ, אם לא שמע סיום הברכה מהש"ץ גופא⁽⁵⁴⁾; (לט) ויש לחש לזה לכתחלה, לזהר לשמע כל ברכות שמונה-עשרה מפי הש"ץ גופא, וגם בלאו הכי, מצוה לכונן לשמע ברכת הש"ץ, וכדלעיל בסעיף ד, (מ) אבל בדיעבד אפלו אם לא שמע, רק שידע איזה ברכה משמונה-עשרה מסים הברכה, יענה אמן, כיון ששכר התפלה בעצמו: (לד) מיד. ותוך-כדי-דבורו כדבור דמי, וישעור תוך כדי-דבורו הוא: מחלקת הפוסקים: יש אומרים שלשה תבות ויש אומרים ארבעה תבות⁽⁵⁶⁾, וביותר מזה לא יענה כלל, דהוי בכלל אמן יתומה. ובצבור קמא לן, דעד שכלו רב הצבור לענות אמן הוא עדין בכלל הברכה ויתר לך אחד לענות עמהם⁽⁵⁶⁾. ועין בסעיף יא ובבאר הלכה: (לה) שכלה הברכה. ואם השליח-צבור מאריך בנגון של "ואמרו אמן", יאמרו שהקהל אמן מיד, כי הנגון הוי הפסק. (מז) ונדקא אם מאריך הרבה בנגון, ונדקא לענין קדיש, שכר פלה עצם הבקשה אחר תבת "בומן קריב" או אחר תבת "דאמירן בעלמא", (מט) אבל אם השליח-צבור מאריך בשאר ברכה בסופה באיזה נגון, לא יענה אמן כל זמן שלא סים את עצם התכה של הברכה⁽⁵⁷⁾: (לו) אמן הַצָּרָה. מפני שגאח שדומה עליו כשוא, אלא כדי שיוכל וכו', כי זהו פרושו של אמן, וכג"ל בסעיף ו, והוא ראשי-תבות שלה: ט (לז) קֶצֶת מִהַעֲנוּמִים. אבל (מג) על רב הצבור מחיב להמתין בכל התפלה, שלא להתחיל בברכה שלאחריה עד שיענו אמן, וכן (מז) בקדיש שלא להתחיל "הברכה" עד שיענו הרב אמן והא שמה רבא, וכן כל כהאי וכו'. ובענינותיו הרבים, הרבה אנשים נכשלין בזה כשמתפללין לפני

[טז] אמן. עכ"ט. ועין ברי"ב בשם מהרי"מ מולכו, ש"ץ שפסם מנ"א והתחיל תפח אמה גבור, אינו יכול שוב לענות אמן, דקא אפלו אם כבר פלה ענית אמן כו', כ"ש אם כבר התחיל ברכה אחרת וכבר עברה ברכה ראשונה ע"ש:

באר הגולה

אם חסר קריאת האל"ף או המ"ם. כ"ח וע"ת: * ושליח-צבור מברך אותה. נקט שליח-צבור כדי לשלל בזה דעת האחרות-חיים בשם רב האי שהובא בבית-יוסף, דבכירא לה דבעבור עונה אף-על-פי שלא שמע בעצמו הברכה, עין שם: * וזה אינו שומעה. פשוט דאפלו שמעה מתחלה, כל שלא שמע בסופה. והנה לפי מה שפבאר לקמן בסמ"ק רי"ג סוף ג, דהיבא שהוא רוצה לצאת באיזה ברכה צריך לשמע אותה מתחלה ועד סופה⁽⁵⁸⁾, לכאורה אם חסר משמע אפלו רק מחלת הברכה לבד, שוב אין רשאי לענות אמן עליה. ואין לומר דמאי גרעיתא בבכיה זו מסתם ברכה דעלמא שאינו רוצה לצאת בה קלל דצריך לענות אמן עליה, אי-כ"ן אפלו לא שמעה קלל, ונדאי אינו יוצא בה, נמי יהא מתר: אלא על-דבריה דכיון שהוא רוצה לצאת בה והוא עשאה באופן שאינו יוצא בה, אסרו רבנן לענות אמן עליה, אי-כ"ן כהאי גונא נמי, וצריך עיון: * ויש מתמירין. עין במשנה ברורה סעיף-קטן לג שכתבנו דכנת הרמ"א הוא בכל הברכות, כן כתבו פסה אחרונים בפרשו, ודלא כט"ז. ומכל מקום לדינא צריך עיון אם יש לנהג בזה כהי"ש מתמירין הנה, כי הב"ח והש"י ומגן-עבירים, כלם כאחד כתבו דבשאר ברכות שאינו מכון לצאת בהן מתר לענות אפלו לא שמע ולא ידע איזה ברכה, אף מנגון-אברהם ואליה וזטא ותיי-אדם מוכח דיש לנהג כהי"ש מתמירין הנה, ונראה דשב ואל תעשה עדיף, כי יש ענין על העונה אמן יתומה כמו שכתבנו ת"ל: וגם כי כל חילוק בין ה"ש וט"ז הוא מתמירין שחובב כ"ש ע"ש, וגרסתנו הוא: דין יתב למברכה, ואין ראה כ"כ. שוב ראיתי שהג"א כבאורו רמז לזה. (אחר-כך מצאתי בעה"י באור וזוהי הנקפס מתוך שכתב כן בהקדא, דלפי גרסתנו אין ראה לזה ונראה עקר גרסתנו, עין שם, אי-כ"ן פשוט דזה הוא טעם רש"י ותוספות שלא חלקו בזה: * מיד שכלה וכו'. עין במשנה ברורה שכתבנו שיעור מיד הוא תוך-כדי-דבור, והוא מתמירין שכתב בנראה לו, ולא הביא אלה לזה. ולכאורה אין זה פשוט כ"כ, דהנה מקור דין זה הוא נובע מאבדן-ההמ"א בבית יוסף, וקם כתב וזה לשונו: יש מפרשים אמן יתומה, שלאחר זמן מרבה שפסם הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה, עד כאן לשונו: משמע לכאורה מזה דלא תליא שיעור כדי-דבור. ואפשר דלשנא דהרמ"א דכתב "מיד" חסרו. ויענין עקר הדין לכאורה קשה. דהלא קומא לן דעד שלא פלה האמן מפי רב העונים עדין לא בליא ברכה, ואלתלעמן בסעיף ט ויא, ובסמ"ק קסו סעיף טו לענין ביצת הפת, ואפלו במקום שאין מוציאין יד חובתן מהברכה נמי דינא הכי, עין שם בפריימגידים, ולא מתקלצין שום נקפא-מנה בין אם נמשך ענית העונים הרבה יותר מקדי-דבור או לא, ועל-דבריה משיום דנחשב כאלו עומד עדין באמצע ברכה כל זמן שלא ענה אמן, ואי-כ"ן הוא הדין בעניננו לענין איש יחיד שרוצה לענות אמן על איזה ברכה, ונמשך אחר הברכה יותר מקדי-דבור, וסב"ן אלא מתר לענות: ועוד, דאפלו אם הצבור יתחילו כלם מתר לענות בתוך-כדי-דבור של ברכת המברך, זה העונה הוא בנדאי יותר מקדי-דבור אחר ברכת המברך, דהלא הם מתמירין להתחיל בתוך-כדי-דבור והוא על-פני-פנים שמי תבות אחר המברך, ושיעור האמן מלא הוא כדי לומר "אל מלך נאמן", אי-כ"ן ממילא

שער הצינור

(לה) עלת-תמיד וכן משמע מלחם-התמידות ומגן-אברהם ואליה וזטא, דלא כט"ז שרצה להקל בזה אפלו הרמ"א: (לו) מוכח מקריי-גידים במשפצות-זתב וזב אוח עלת-הברכה, לכן אפלו מי שהתחיל לענות אמן אחר-כך, כל אחד ואחד מהם בתוך-כדי-דבורו של חברו, ודומא דמאי דאמירן בשבועות לענין עזרות, דף לב ע"א, כדי אחד ואחד בתוך-כדי-דבור של חברו, ובגויר ריש פרק ד, עין שם, אף מכל מקום אף מכל מקום אין להתמירין רק עד שכלו רב העונים, דמן הפסח אין מתחילין כלם לאמר זה אחר זה, רק מתחילין תפח, ומי שפאריך בענינו יותר מדי אין צריך להמתין עליו, מה שאין כן בעניננו באיש יחיד שרוצה לענות אמן אחר הברכה, צריך שלא לשהות יותר מקדי-דבור אחר הברכה. ונראה לי להביא קצת ראה לדברי הפריימגידים מהא דאמירן בשבועות ל"ו ע"א, דאמן בו שבועה בו קבלת דברים בו האמנת דברים, עין שם, וכדנפסק ביוה"ד דעה סימן רט, עין שם בבאור הגר"א, ובסימן רלו סעיף כ, בו היכי דלענין אמן שהוא קבלת דברים, בנדאי צריך לענות האמן תוך-כדי-דבור, וכדמוכח בריש פרק ד דגויר, עין שם בנמא וכו' ובאור הגר"א הנ"ל בעיון א, אי-כ"ן הוא הדין בעניננו לענין אמן שהוא האמנת דברים, וכדאיתא בבית-יוסף, צריך להיות ונדקא בתוך-כדי-דבור. וזהו הנראה לעניות דעתי בעניננו. אף על פי זה אם אחד המתין ולא ענה עד שסימו רב העונים יענו, ובענינו היה אחר-כך בתוך-כדי-דבורו של בעניננו, יצטרך עמם ולא יתיר אמן יתומה. ויש לענין לפי זה לקמן בסעיף יא בהמספר שכתב דאם קדם שכלתה ענית אמן מפי רב הצבור וכו', ולפי דברינו אפלו לאחרי שכלתה ובתוך-כדי-דבור נמי: אף לפי מה שכתב הטעם על דברי השלחן-ארזי בחדושי ר' עקיבא איגרי ובספר מנגי-גבורים והעסקנות לקמן⁽⁵⁹⁾, נראה הכל: * שפאריכין וכו'. ואם המעוט שלא סימו אקם